

Wprowadzenie

Europejska polityka kosmiczna to wielowymiarowa i rozpatrywana w długiej perspektywie wypadkowa splecionych procesów oraz idei politycznych, gospodarczych i społecznych o złożonej dynamice, przebiegająca w multipolarnym środowisku międzynarodowym. Jest to przykład unikalnej polityki europejskiej, celem bowiem realizowanych i planowanych działań są państwa zarówno członkowskie, europejskie, jak i pozaeuropejskie. W ten sposób Unia Europejska prowadzi nie tylko działania o charakterze politycznym, formułując strategię i cele w wymiarze globalnym, ale też regulacyjnym, określając standardy techniczne zarówno dla sygnału jak i dla urządzeń wykorzystujących dane europejskie, ekonomicznym, dostarczając impulsów dla rozwoju rynku usług kosmicznych i europejskiego przemysłu kosmicznego, a także strukturalnym, zmieniając logikę dostępności usług kosmicznych, takich jak sygnał nawigacji satelitarnej Galileo lub dane systemu Copernicus.

Europejska polityka kosmiczna jest także specyficzną formą polityki zagranicznej, skierowanej do Europejskiej Agencji Kosmicznej, która z kolei skupia w większości państwa członkowskie UE. Europejska polityka kosmiczna z racji swojej specyfiki jest także narzędziem klasycznych stosunków międzynarodowych zachodzących pomiędzy organizacjami skupiającymi w praktyce te same państwa, a jednocześnie jest to polityka skierowana do państw członkowskich. Ponadto europejska polityka kosmiczna styka się z zewnętrznym wymiarem aktywności UE w zasadzie we wszystkich obszarach, począwszy od prawa międzynarodowego publicznego (prawo kosmiczne), poprzez prawo międzynarodowe prywatne (odpowiedzialność za szkody kosmiczne), handel (usługi wykonywane odpłatnie, dostępność technologii kosmicznych), prawo do prywatności, regu-

lowane zarówno przez podmioty publiczne jak i przez sieci międzyrządowe¹. Brak pełnych kompetencji Unii Europejskiej w tych obszarach w przypadku europejskiej polityki kosmicznej oraz presja na uzyskanie legitymacji do działania i reprezentacji, a zarazem faktyczna władza i moc oddziaływania na rzeczywistość międzynarodową wymagają poszukiwania metody koordynacji polityki impulsów płynących ze środowiska międzynarodowego, państw członkowskich oraz organizacji międzynarodowych, takich jak ESA czy ECMWF lub NATO². Fakt, że europejska polityka kosmiczna jest największym i najdroższym projektem technologiczno-infrastrukturalnym, którego właścicielem jest Unia Europejska, wymaga również złożonego sposobu analizy procesów politycznych, w której należy uwzględnić wiele zmiennych, ale też specyficzne warunki brzegowe dla polityki kosmicznej, takie jak rozwój europejskiego przemysłu kosmicznego, ograniczenia technologiczne oraz budżetowe.

Europejska polityka kosmiczna ma także znaczenie symboliczne, jako polityka obejmująca wszystkich obywateli Unii i cały świat, a jednocześnie dostarcza legitymacji dla Unii Europejskiej jako oczywistego poziomu współpracy politycznej w wymiarze aktywności kosmicznej. Jest również kolejnym elementem kształtującym tożsamość europejską, co pozwoli obywatelom UE sytuować swoje żądania polityczne właśnie na tym poziomie, jako posiadającym najszerzą legitymację. Wzmocni równocześnie więzi horyzontalne pomiędzy obywatelami UE, które są relatywnie słabe³.

Szukając przyczyn zaangażowania UE w programy kosmiczne oraz w europejską politykę kosmiczną oraz próbując określić właściwy sposób analizy europejskiej polityki kosmicznej, należy uwzględnić argument, że rozwój europejskiej koncepcji eksploracji kosmosu jest wynikiem splotu i oddziaływania nie tylko wielu dyscyplin naukowych, zarówno nauk ścisłych jak i społecznych, ale również procesów ekonomicznych i społecznych rozpatrywanych tak w długiej perspektywie czasowej, jak i w dużej przestrzeni obejmującej państwa europejskie. Tym samym analizowanie europejskiej polityki kosmicznej wymaga zarówno zastosowania metod istniejących w naukach społecznych czy prawnych, jak i zwrócenia się ku sposobom wyjaśniania obecnym w naukach ekonomicznych czy naukach o zarządzaniu i organizacji. Ponieważ podbój i eksploracja kosmosu

¹ Burkard Eberlein, Abraham L. Newman, *Tackling the Regulatory Dilemma: The Rise of Incorporated Transgovernmental Networks*, [w:] *Innovative governance in the European Union: the politics of multilevel policymaking*, red. I. Tömmel, A. Verdun, Lynne Rienner Publishers, Boulder 2009, s. 242–245.

² *Ibid.*, s. 251.

³ Neil Fligstein, *Euroclash the EU, European identity, and the future of Europe*, Oxford University Press, Oxford 2010, s. 5.

są istotnym zjawiskiem kulturowym, nie bez znaczenia będą również metody obecne w antropologii kulturowej, gdyż idea eksploracji przestrzeni kosmicznej jest tak silnie oddziałującym czynnikiem na sposób postrzegania rzeczywistości, że podlega mitologizacji. Możliwość kontrolowania czasu, przestrzeni i położenia, co umożliwiają zasoby kosmiczne, zmienia miejsce jednostki w koncepcji funkcjonowania państwa i zapewniania bezpieczeństwa, a jednostka dzięki zastosowaniu technologii kosmicznych może również w większym stopniu kontrolować państwo.

Wykorzystanie przestrzeni kosmicznej jest także istotnym elementem propagandowym, zarówno w okresie zimnej wojny jak i współcześnie, a nowe i spektakularne osiągnięcia w dziedzinie eksploracji kosmosu przyciągają uwagę społeczną w dużo większym stopniu niż dynamiczny rozwój technologii obserwowany w życiu codziennym. Ponadto idea pokojowej eksploracji przestrzeni kosmicznej, wymagająca współpracy międzynarodowej w przypadku braku wystarczających zasobów, dostarcza alternatywnych wyjaśnień dla koncepcji współpracy regionalnej, opartej na współpracy naukowej, a jednocześnie podtrzymującej miejsce i rolę państw narodowych.

Jeśli uwzględnić fakt, że zjawiska integracji regionalnej ekonomicznej w wymiarze politycznym i bezpieczeństwa zachodzące w ramach UE oraz integracji technologicznej i naukowej w ramach ESA występowały równolegle i na tym samym obszarze, to należy stwierdzić, iż połączenie potencjału naukowego i technologicznego ESA oraz koncepcji integracji europejskiej w ramach europejskiej polityki kosmicznej tworzy zupełnie nową sytuację polityczną i ekonomiczną. Szczegółowa i wielowymiarowa analiza europejskiej polityki kosmicznej stanowi tym samym istotny wkład w rozwój studiów europejskich.

Całościowa i wielowymiarowa analiza europejskiej polityki kosmicznej, poprzez wskazanie przejawów i zastosowania instrumentów tejże polityki, nie przybliżyła nas do zrozumienia, jaką funkcję pełni europejska polityka kosmiczna w kształtowaniu całościowej polityki Unii Europejskiej. Jest to o tyle trudne, że europejskie programy kosmiczne są nadal w fazie implementacji lub wstępnej weryfikacji, a zatem ustalenie wpływu tej polityki byłoby zadaniem niemożliwym. Dlatego też niezbędne jest określenie strategii badawczej i programu badawczego europejskiej polityki kosmicznej z uwzględnieniem wielu podejść analitycznych, uzupełnionych elementami charakterystycznymi dla badania innych polityki i obszarów aktywności Unii Europejskiej.

Wskazane przesłanki sprawiają, że analiza europejskiej polityki kosmicznej, będąca przedmiotem badań niniejszej pracy, jest istotna zarówno z praktycznego, jak i z teoretycznego punktu widzenia. Po pierwsze, przestrzeń i systemy kosmiczne są strategicznymi i w pełni globalnymi zasobami, które w porównaniu

do innych dostępnych UE zasobów są wyjątkowe i niezastępowalne. Tym samym polityka europejska realizowana w tym wymiarze wymaga nowego podejścia po stronie UE, a jednocześnie czerpie z wieloletniego doświadczenia innych polityk europejskich. Po drugie, zasoby i systemy kosmiczne służą realizacji różnych celów UE i państw członkowskich w dziedzinach: społecznej, gospodarczej i w obszarze szeroko pojmowanego bezpieczeństwa, np. w meteorologii, nawigacji, pozycjonowania, kontroli ruchu lotniczego i morskiego, rolnictwa, operacji humanitarnych i reagowania na klęski żywiołowe, bezpieczeństwa narodowego i kontroli granic. Po trzecie, na przestrzeń i zasoby kosmiczne trzeba patrzeć przez pryzmat stymulowania wzrostu i innowacji, gdyż przemysł kosmiczny i eksploatacja kosmosu oznacza tworzenie i funkcjonowanie miejsc pracy wymagających wysokich kwalifikacji, produkcję i sprzedaż innowacyjnych usług, tworzenie możliwości rynkowych w innych sektorach przemysłu oraz konieczność aktywnego wspierania badań naukowych. Wśród przesłanek teoretycznych należy wymienić, przede wszystkim, brak całościowej i wielowymiarowej analizy politologicznej europejskiej polityki kosmicznej, i to zarówno na gruncie polskiej jak i europejskiej nauki o polityce. Wynika to z faktu, że europejska polityka kosmiczna jest stosunkowo nowym obszarem funkcjonowania UE, zaś jej flagowe systemy są dopiero w fazie operacjonalizacji. Dlatego też istnieje konieczność stworzenia teoretycznych ram dla tej sfery aktywności Unii Europejskiej.

Celem pracy jest zatem analiza praktyki politycznej oraz funkcji, jaką pełni europejska polityka kosmiczna w Unii Europejskiej, poprzez zbadanie idei, interesów oraz instytucji europejskiej polityki kosmicznej, co pozwoli na określenie charakteru interakcji zachodzących pomiędzy najważniejszymi podmiotami europejskich procesów politycznych.

Tym samym zanalizowany zostanie proces rozwoju interesów, idei i instytucji na tle zmian paradygmatów polityk publicznych oraz rewolucji technologicznej, która ma wpływ na struktury społeczne w skali europejskiej i globalnej. Należy zauważyć, że pomimo kryzysów finansowych, kryzysu migracyjnego oraz kryzysu idei integracji europejskiej europejska polityka kosmiczna pozostaje poza głównymi problemami i integracja technologiczna charakteryzuje się własną dynamiką, odrębną od procesów politycznych zachodzących w skali całej Unii Europejskiej. Istnienie odrębnej dynamiki europejskiej polityki kosmicznej w dużej mierze sprawia, że decydenci zajmujący się tą polityką nie muszą mierzyć się z problemami, które są typowe dla innych polityk publicznych. Wyodrębnienie europejskiej polityki kosmicznej jako oddzielnej polityki europejskiej,

równoprawnej z innymi politykami publicznymi pozwala na uniknięcie problemu priorytetyzacji i dalekosiężnych rezultatów podejmowanych działań.

Niniejsza praca skupia się na trzech głównych podmiotach europejskiej polityki kosmicznej: państwach, instytucjach Unii Europejskiej oraz Europejskiej Agencji Kosmicznej. Ponadto w pracy wskazana została rola czwartego podmiotu, jakim są zorganizowane grupy interesu i podmioty prywatne, jednak z przeprowadzonych badań wynika, że są to podmioty o niewielkim znaczeniu dla europejskiej polityki kosmicznej. Wynika to przede wszystkim z faktu, że firmy przemysłu kosmicznego, choć teoretycznie prywatne, mają duży udział właścicielski państw, co sprawia, że faktycznie to rządy państw członkowskich UE decydują o charakterze i kierunku działalności korporacji działających na europejskim rynku usług kosmicznych. Widoczne jest to zarówno w przypadku Francji, posiadającej najbardziej rozwinięty przemysł kosmiczny, jak i Niemiec, gdzie wsparcie dla innowacji technologicznych przemysłu kosmicznego (3,65 mld EUR) stanowi blisko jedną czwartą całkowitego budżetu niemieckiej strategii innowacji⁴. Ponadto użytkownicy publiczni (państwa, rządy lokalne, instytucje UE) są największymi odbiorcami usług kosmicznych i firmy przemysłu kosmicznego funkcjonują na specyficznym rynku, którego zasady funkcjonowania oraz popyt określa ten sam podmiot instytucjonalny.

Główną hipotezą pracy jest stwierdzenie, że Unia Europejska, państwa członkowskie UE oraz Europejska Agencja Kosmiczna, tworząc mechanizm współpracy, którego celem jest wykorzystanie przestrzeni kosmicznej, przesądziły o zmianie roli globalnej Unii Europejskiej. Ponadto efektywne wykorzystanie potencjału kosmicznego ma służyć pełniejszej realizacji celów UE w zakresie bezpieczeństwa i rozwoju, a nie militaryzacji przestrzeni kosmicznej i „wyścigowi zbrojeń”. Budowa własnego potencjału kosmicznego pozwoli zatem UE na autonomiczne, pokojowe i zgodne z prawem międzynarodowym wykorzystanie przestrzeni kosmicznej, wzmacniając jednocześnie rolę globalną Unii Europejskiej.

W tym kontekście przyjęto następujące szczegółowe hipotezy badawcze:

- po pierwsze, celem powstającej europejskiej polityki kosmicznej jest budowa autonomicznego potencjału kosmicznego Unii Europejskiej, bez jednoczesnej militaryzacji przestrzeni kosmicznej; militarne i cywilne zastosowania

⁴ Johannes Weyer, Volker Schneider, *Power Games in Space: The German High-Tech Strategy and European Space Policy*, [w:] *Innovation Policy and Governance in High-Tech Industries*, red. J. Bauer, A. Lang, V. Schneider, Springer Berlin Heidelberg, Berlin–Heidelberg 2012, s. 178.

- poszczególnych systemów mają zaś służyć wzmocnieniu szeroko rozumianego bezpieczeństwa oraz rozwoju samej wspólnoty, jej obywateli, a pośrednio także stabilności systemu regionalnego;
- po drugie, powstanie i rozwój kolejnych elementów europejskiej polityki kosmicznej jest konsekwencją postępu integracji europejskiej, gdzie podstawowym elementem zmiany jest czynnik rynkowy, a co za tym idzie Komisja Europejska staje się najważniejszym podmiotem rynku europejskiego dostarczającym dóbr publicznych, regulacji, kształtującym popyt oraz określającym długofalową strategię rozwoju naukowo-technologicznego;
 - po trzecie, powstająca europejska polityka kosmiczna jest pochodną procesów politycznych zachodzących w skali Unii Europejskiej traktowanej jako supranarodowa arena polityczna, a ostateczny charakter europejskiej polityki kosmicznej zależy od efektów obranego kształtu relacji pomiędzy podmiotami tej polityki oscylujących pomiędzy kooperacją, konkurencją, konfliktem i koegzystencją;
 - po czwarte, operacjonalizacja europejskich zasobów kosmicznych pozwoli na skuteczną i efektywną realizację celów UE i jej państw członkowskich w zakresie szeroko rozumianego rozwoju i bezpieczeństwa bez ograniczeń ze strony środowiska międzynarodowego w wymiarze ekonomicznym, militarnym i politycznym.

Konstruując katalog pytań badawczych, autorka stoi na stanowisku, że pytania badawcze związane z koncepcją pracy powinny spełniać podstawowe kryterium, czyli powinny być tak sformułowane, by możliwe było przeprowadzenie badań oraz otrzymanie odpowiedzi w sposób weryfikowalny empirycznie. Tym samym nie wszystkie interesujące pytania w naukach społecznych stają się pytaniami badawczymi, gdyż nie można na nie odpowiedzieć, używając danych empirycznych, które są nieosiągalne⁵. Ponadto pytania badawcze muszą być ograniczone, a odpowiedzi rozbudowane, gdyż odwrotna konstrukcja nie umożliwia poszerzenia wiedzy na temat analizowanego zjawiska. Pytania badawcze powinny być także istotne dla społeczeństwa i powinny dotyczyć kluczowych problemów, a jednocześnie odpowiedzi nie mogą upraszczać rzeczywistości, sprowadzając się

⁵ Mats Alvesson, Jörgen Sandberg, *Constructing research questions: doing interesting research*, SAGE, London 2013, s. 11.

do jednego wyjaśnienia i nie pozostawiając miejsca na alternatywne spojrzenie na analizowane zjawisko⁶.

Pytania badawcze postawione w pracy są również otwarte, zgodnie z postulatem Hansa-Georga Gadamera, by nie zamykać się w pytaniach na z góry ustalone odpowiedzi⁷. Pytania badawcze ograniczone są także „warunkami zrozumienia” otrzymanych odpowiedzi, co sprawia⁸, że precyzyjne nakreślenie problemów jest podstawą do naukowej analizy. Rekonstrukcja badanego zjawiska nie jest więc wystarczająca i wyczerpująca, przeprowadzona jest bowiem z zupełnie innej perspektywy i w oparciu o zupełnie inną wiedzę, której nie posiadali aktorzy podejmujący istotne dla prowadzonych badań decyzje⁹. Stawianie właściwych i otwartych pytań to nie tylko badanie danego zjawiska, ale także kwestionowanie wiedzy, którą posiadamy w oparciu o wcześniej przeprowadzone badania lub zgromadzą wiedzę¹⁰. Dlatego też zrozumienie zjawiska, poprzez stawianie otwartych pytań, to więcej niż skonfrontowanie własnej wiedzy, intuicji i tez z rzeczywistością, to także stapianie się (fuzja) horyzontów twórcy tekstu i osoby interpretującej przekaz, przyjmując, że informacja i interpretacja powstają w różnych uwarunkowaniach i horyzontach historycznych¹¹. Wymaga to formułowania pytań badawczych przy założeniu, że zawsze istnieje określona perspektywa i przesłanki przyświecające prowadzonym badaniom.

Pytania postawione w pracy dzielą się na cztery grupy, tj. (1) deskryptywne (jaka jest polityka kosmiczna? jakie są instytucje? jakie instrumenty i programy? jakie podmioty są zaangażowane w realizację europejskiej polityki kosmicznej); (2) komparatywne (jakie cechy zbliżają i łączą politykę kosmiczną z innymi politykami unijnymi, takimi jak polityka konkurencyjności, rozwojowa czy innowacyjności, jakie elementy zbliżają europejską politykę kosmiczną z działaniami ESA i programami kosmicznymi państw członkowskich, jakie działania podejmowane są przez inne państwa posiadające zasoby kosmiczne); (3) wyjaśniające (czyje interesy są realizowane w europejskiej polityce kosmicznej, jak kształtowały

⁶ Ian Shapiro, *The flight from reality in the human sciences*, Princeton University Press, Princeton 2005, s. 3–4.

⁷ Hans-Georg Gadamer, *Truth and method*, tłum. J. Weinsheimer i D.G. Marshall, Second revised edition, Continuum, London 2004, s. 363–366.

⁸ Jean Grondin, *Gadamer's Basic Understanding of Understanding*, [w:] *The Cambridge companion to Gadamer*, red. R.J. Dostal, Cambridge University Press, Cambridge 2002, s. 44.

⁹ H.-G. Gadamer, *Truth and method...*, s. 367.

¹⁰ *Ibid.*, s. 368.

¹¹ *Ibid.*, s. 305.

się instytucje europejskiej polityki kosmicznej, jakie czynniki wpłynęły i wpływają na rozwój polityki kosmicznej, jakie są warunki brzegowe i ograniczenia, jak kształtują się strumienie polityczne, jak kształtuje się agenda i kto jest za nią odpowiedzialny) oraz (4) normatywne (jakie idee, normy i wartości są przypisane polityce kosmicznej, jakie typy uzasadnień są przywoływane, jak powinna wyglądać polityka kosmiczna).

Wskazane cztery grupy pytań są ze sobą powiązane i aby odpowiedzieć na pytania zawarte w ostatniej grupie, nie można pominąć odpowiedzi i pytań z poprzednich grup¹², gdyż to wyznacza program badawczy, pozwalający na dotarcie od ogólnej wiedzy, poprzez szczegółowe wyjaśnienia, do postulatów normatywnych, niemających odbicia w empirycznych faktach. Ponadto wiedza generowana poprzez odpowiedź na wskazane pytania jest specyficzna i przypisana do określonego sposobu wyjaśniania i analizy.

W ślad za postulatem Tadeusza Klementewicza, który uważa, że pełne wyjaśnianie w naukach humanistycznych powinno zawierać zarówno struktury motywacyjne jak i wytwory działań¹³, w książce przyjęto założenie o konieczności integralnego traktowania zarówno idei jak i interesów jako głównych wyznaczników motywacyjnych podmiotów polityki. Jednocześnie, podobnie jak uważa wskazany autor, zasadne jest odwołanie się do koncepcji wyjaśniania integralnego zaproponowanego przez Jerzego Topolskiego, którego zdaniem wyjaśnianie racjonalne wymaga odtworzenia powiązanych faktów historycznych¹⁴, co pozwala na pełniejszą (integralną) interpretację decyzji podejmowanych przez podmioty polityki. W przypadku europejskiej polityki kosmicznej, tak jak i każdej polityki kreowanej i realizowanej przez ciała kolegialne, takie jak Komisja Europejska czy Parlament Europejski, wymaga to rekonstrukcji systemu wiedzy, norm i idei związanych z polityką kosmiczną. Zadanie to nie jest proste, chociaż badając europejską politykę kosmiczną, rozumianą jako instytucja i proces, udało się wskazać tzw. brokerów idei, konkretne osoby, które są szczególnie zainteresowane zmianą albo podtrzymaniem określonego kierunku polityki lub też nadaniem jej zupełnie innego wymiaru. W przypadku norm, idąc za koncepcją Petera Katzensteina, przyjęto, że normy to kolektywne oczekiwania podmiotów o konkretnej tożsamości. W niektórych przypadkach wywołują one efekt konstytutywny, kształtując tożsamość podmiotu. W innych sytuacjach mają efekt

¹² M. Alvesson, J. Sandberg, *Constructing research questions...*, s. 15.

¹³ Tadeusz Klementewicz, *Rozumienie polityki. Zarys metodologii nauki o polityce*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2011, s. 110.

¹⁴ Jerzy Topolski, *Teoria wiedzy historycznej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1983, s. 419–424.

regulacyjny, określający standardy zachowania. Tym samym normy zarówno definiują tożsamości, jak i regulują zachowania¹⁵.

Analiza działań politycznych dotyczących europejskiej polityki kosmicznej wymaga także uwzględnienia dwóch następujących uwag metodologicznych. Pierwsza z nich wynika z przekonania, na co wskazuje między innymi Lejano, iż rozciągnięcie decyzji jednego decydenta na całe społeczeństwo i tym samym przyjęcie, że jest to stanowisko państwa lub innego podmiotu polityki, jest nadmiernym uproszczeniem. Jednocześnie narzuca to pewien sposób myślenia o państwie jak o unitarnym aktorze, a także sposób wyjaśniania decyzji nacechowany racjonalnością¹⁶.

Druga uwaga dotyczy jednego z poważniejszych błędów w analizowaniu tekstów politycznych, jakim jest oparcie się na „wielkiej narracji”, co w efekcie prowadzi do wykluczenia z analizy potencjalnie kluczowych elementów konstytuujących rzeczywistość. Tym samym „wielkie narracje” mogą być hegemoniczne¹⁷, mogą narzucać tok prowadzenia badań, poszukiwania uzasadnień dla założonej tezy, prowadząc do ignorowania odstępstw od narracji, jak również do długotrwałych trendów. Twierdzenie, że europejska polityka kosmiczna jest jakościowo różna od działań innych potęg kosmicznych lub też dominuje w niej komponent dostarczania dóbr wspólnych, prowadzi do odrzucenia założeń o militarnym charakterze podejmowanych działań. Dlatego też, kierując się postulatami Topolskiego i Klementewicza, istotną część badań poświęcono na odtworzenie łańcucha faktów historycznych prowadzących do powstania europejskiej polityki kosmicznej. Taki zabieg był niezbędny, by wskazać ciągłość procesów politycznych łączących wiele podmiotów, z których część, tak jak ELDO, ESRO czy UZE, już nie istnieje, ale decyzje podejmowane przez te podmioty, struktura instytucjonalna oraz model funkcjonowania obecne są w europejskiej polityce kosmicznej. Należy jednak podkreślić, że chociaż zakres czasowy pracy obejmuje lata 1968–2016, to cezurę czasową badań archiwalnych stanowi rok 2002 w przypadku Europejskiej Agencji Kosmicznej i rok 1986 w przypadku Komisji Europejskiej, gdyż instytucje te udostępniają zasoby archiwalne odpowiednio po 15 i 30 latach. Stąd też niektóre informacje dotyczące istoty procesów politycznych, konstrukcji hierarchii preferencji oraz miejsca określonych idei są nieosiągalne, co sprawia, że chociaż praca ma charakter indukcyjny, to

¹⁵ Peter Katzenstein, *Introduction: Alternative Perspective on National Security*, [w:] *The culture of national security: norms and identity in world politics*, red. P.J. Katzenstein, Columbia University Press, New York 1996, *New directions in world politics*, s. 5.

¹⁶ Raul P. Lejano, *Frameworks for policy analysis: merging text and context*, Routledge, New York 2006, s. 51.

¹⁷ *Ibid.*, s. 95.

część danych pozostaje niedostępnych. Dotyczy to przede wszystkim okresu 2000–2015, w którym zapadały kluczowe decyzje dotyczące obecnego kształtu europejskiej polityki kosmicznej.

Pierwszą część pracy poświęcono teoretycznemu i metodologicznemu podejściu do europejskiej polityki kosmicznej, ze wskazaniem na postępującą ewolucję metod badania systemu politycznego Unii Europejskiej. Szczególną uwagę zwrócono na trzy elementy konstytuujące, w opinii autorki, europejską politykę kosmiczną, tj. idee, interesy oraz instytucje, scharakteryzowane w kolejnych rozdziałach pracy. Triada tych pojęć odnosi się do procesu formułowania i wykonywania agendy europejskiej polityki kosmicznej. Przyjęto tym samym założenie, że interesy i wartości promowane przez uczestników stosunków międzynarodowych ulegają ciągłej zmianie i przekształcaniu, jednak część z idei pozostaje niezmienna, ponieważ podległy one instytucjonalizacji i służą realizacji celów najsilniejszych uczestników stosunków międzynarodowych¹⁸. Właściwe uchwycenie zarówno miejsca jak i znaczenia tych elementów w analizie pozwoli w zakończeniu odpowiedzieć na podstawowe pytanie badawcze o sens oraz przyszłość europejskiej polityki kosmicznej. Europejska polityka kosmiczna, jako wypadkowa wielu decyzji o charakterze strategicznym, nie zawsze wprost związanych bezpośrednio z aktywnością Unii Europejskiej w przestrzeni kosmicznej, musi być zatem analizowana w szerszym kontekście, również jako pochodna określonej koncepcji integracji europejskiej realizowanej przez kolejne Komisje, państwa członkowskie, a nawet poszczególnych posłów Parlamentu Europejskiego. Należy także podkreślić, że Wspólnoty Europejskie i Unia Europejska, jako podmiot, stosunkowo późno włączone zostały w działania dotyczące eksploracji przestrzeni kosmicznej i wykorzystania zasobów kosmicznych. Oznacza to, że istniejące instytucje, takie jak ESA czy UZE, wypracowały określony katalog idei, zasad i polityk dotyczących tego szczególnego obszaru aktywności państw członkowskich.

Drugą część pracy poświęcono analizie uwarunkowań europejskiej polityki kosmicznej, ze szczególnym naciskiem na idee i interesy kształtujące europejską politykę kosmiczną. W części tej odwołano się do interesów określających zakres europejskiej polityki kosmicznej, takich jak potęga, niezależność czy bezpieczeństwo, do idei polityki, takich jak kooperacja czy konflikt, oraz do idei ekonomicznych i rynkowych, gdy zanalizowano czynnik ekonomiczno-technologiczny,

¹⁸ Sabine Saurugger, *Theoretical approaches to European integration*, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2014, s. 209–210.

jako najistotniejszy w pierwszych etapach kształtowania się europejskiej polityki kosmicznej, a obecnie również odgrywający rolę dominującą. W części tej zanalizowano także genezę europejskiej polityki kosmicznej, której nieodłącznym elementem jest Europejska Agencja Kosmiczna. Autorka doszła do wniosku, że procesy integracji państw europejskich w ramach ESA oraz UE, choć przebiegały niemal równocześnie i oddziaływały na nie te same czynniki wewnętrzne i zewnętrzne, to charakteryzowały się inną dynamiką i logiką działań państw członkowskich. Przyczyna leży w odmiennych podstawach instytucjonalnych, interesach państw członkowskich, jak również w charakterze ESA jako specjalistycznej organizacji międzyrządowej, urzeczywistniającej wąsko określone cele. Próba zmiany tej instytucji podejmowana przez KE jest istotnym elementem europejskiej polityki kosmicznej realizowanej w wymiarze instytucjonalnym. Tym samym, by właściwie ocenić sens europejskiej polityki kosmicznej, niezbędne było przeanalizowanie łańcucha zdarzeń historycznych, w którym uczestniczyła ESA, UZE, Komisja Europejska i Parlament Europejski. W dalszej części pracy analizie poddano interesy artykułowane przez istotnych uczestników europejskiej polityki kosmicznej, a dążenie do ich realizacji przekłada się na obecny kształt europejskiej polityki kosmicznej. Najważniejszym interesem artykułowanym zarówno przez państwa członkowskie jak i przez instytucje UE jest bezpieczeństwo i wszystkie działania podejmowane w ramach europejskiej polityki kosmicznej służą, przede wszystkim, realizacji tego interesu. Inaczej jest w przypadku ESA, gdzie głównym celem jest wykorzystanie przestrzeni kosmicznej dla celów pokojowych, choć, jak zauważa Lorenza Sebesta, od momentu stworzenia ESA, pomimo deklaracji o wyłącznie naukowym celu współpracy, widoczne są interesy polityczne, ekonomiczne i przemysłowe w funkcjonowaniu europejskiej współpracy w przestrzeni kosmicznej¹⁹. Europejskie zasoby kosmiczne od samego początku budowane są tak, by miały bezpośredni wpływ na bezpieczeństwo UE i jej obywateli. Dotyczy to zarówno programów już realizowanych, takich jak Copernicus, EGNOS i Galileo, jak i znajdujących się w fazie rozwojowej, takich jak SSA czy GOVSATCOM. Należy podkreślić, że uzasadnienia dla tych programów początkowo mają charakter ekonomiczny bądź też odwołują się do koncepcji dóbr wspólnych zapewnianych na poziomie globalnym. Ten typ uzasadnień jest stosunkowo łatwo akceptowalny przez europejską opinię publiczną, a także przez elity polityczne państw członkowskich, które uzasadniając wysokość wydatków na europejskie programy kosmiczne, sięgają przede wszystkim do argumentów ekonomicznych. Dopiero w momencie pojawienia się „okna polityki”, jakim jest

¹⁹ Lorenza Sebesta, *Alleati competitivi: origini e sviluppo della cooperazione spaziale fra Europa e Stati Uniti, 1957–1973*, GLF editori Laterza 2003, s. 294, 300.

zagrożenie, decydenci wskazują na możliwość wykorzystania zasobów kosmicznych dla zapewnienia bezpieczeństwa, co służy też jako argument za zwiększeniem lub zmianą sposobu finansowania europejskich programów kosmicznych. Istotnym oknem polityki był kryzys ekonomiczny z 2008 roku, co pozwoliło nie tylko na nadanie europejskiej polityce kosmicznej nowego impetu, ale wpłynęło też na strategię najważniejszych państw europejskich posiadających zasoby kosmiczne²⁰. Takim oknem jest także trwający kryzys migracyjny, co pozwala na nadanie większych uprawnień instytucjom wykorzystującym dane pochodzące z europejskich programów kosmicznych, takich jak FRONTEX, i tym samym wzmacnia legitymację do wykorzystania tych zasobów na potrzeby zapewnienia bezpieczeństwa.

Kolejną część pracy poświęcono analizie instytucji oraz mechanizmów rządzących europejską polityką kosmiczną, takich jak KE, PE, RE oraz poszczególne agencje i komitety realizujące zadania związane z europejską polityką kosmiczną. Analiza szczególnej struktury instytucjonalnej, częściowo odzwierciedlającej strukturę decyzyjną państw członkowskich, poszerzona została o relacje pomiędzy UE i ESA – instytucja ta jest istotnym elementem europejskiej polityki kosmicznej, funkcjonującym jako agencja implementacyjna. W celu scharakteryzowania więzi pomiędzy wskazanymi dwoma podmiotami zdecydowano się sięgnąć do koncepcji złączonej administracji, co pozwoliło także na sformułowanie scenariuszy przyszłego stanu relacji pomiędzy UE i ESA, scharakteryzowanych w ostatniej części pracy.

W dalszej części pracy przedstawiono instrumenty europejskiej polityki kosmicznej, zarówno te, które są już wykorzystywane – Copernicus, EGNOS i Galileo, jak i te, które będą rozwijane w przyszłości – SSA czy GOVSATCOM. Ponieważ zgodnie z założeniami *Strategii kosmicznej dla Europy* kluczowym elementem europejskiej polityki kosmicznej jest uzyskanie znacznie silniejszej pozycji na arenie międzynarodowej²¹, co jest warunkiem powodzenia celów strategicznych, w ramach instrumentów europejskiej polityki kosmicznej zanalizowano także propozycję kodeksu dobrych praktyk w przestrzeni kosmicznej (Code of Conduct). Wynika to z przyjętej w pracy definicji bezpieczeństwa kosmicznego,

²⁰ Bertrand de Montluc, *What is the state of play in European governance of space policy?*, „Space Policy” 2012, t. 28, nr 2, s. 74–76; I. Jarritt, W. Peeters, M. Simpson, *Space financing in the aftermath of the financial crisis*, „Space Policy” 2010, t. 26, nr 2, s. 119–120; C. Al-Ekabi et al., red., *Yearbook on Space Policy 2011/2012: Space in Times of Financial Crisis*, Springer, Wien 2014.

²¹ Komisja Europejska, *Strategia kosmiczna dla Europy*, KOM (2016) 705 final, 26.10.2016, s. 13.

która zawiera w sobie również koncepcję zapewniania bezpieczeństwa poprzez wsparcie dla uregulowań prawnych określających możliwości wykorzystywania przestrzeni kosmicznej. Jak wskazano powyżej, ponieważ nadrzędnym interesem europejskiej polityki kosmicznej jest szeroko rozumiane bezpieczeństwo UE oraz jej obywateli, pozwala to umieścić koncepcję kodeksu dobrych praktyk w przestrzeni kosmicznej w grupie instrumentów służących do zapewnienia bezpieczeństwa.

W ostatniej części pracy zawarto prognozy związane z rozwojem europejskiej polityki kosmicznej w wymiarze prawnym, instytucjonalnym i gospodarczym. Wymiar prawny przyszłej polityki kosmicznej UE dotyczy przede wszystkim kwestii odpowiedzialności za zasoby kosmiczne i dostarczane usługi dzięki systemom wykorzystującym przestrzeń kosmiczną. W wymiarze instytucjonalnym najważniejszym wyzwaniem dla europejskiej polityki kosmicznej będzie określenie charakteru relacji z Europejską Agencją Kosmiczną po zakończeniu budowy systemów Copernicus i Galileo. W tej części pracy odwołano się do podstawowego założenia, że europejska polityka kosmiczna jest integralną częścią polityki UE, a zatem proponowane i wprowadzane rozwiązania służą osiągnięciu celów niezwiązanych bezpośrednio z eksploracją przestrzeni kosmicznej. Ponieważ oprócz zapewniania bezpieczeństwa, istotnym celem UE w ramach realizacji polityk publicznych jest przejęcie władzy od państw członkowskich, związanej przestrzenią i mobilnością, scenariusze rozwoju europejskiej polityki kosmicznej ogniskują się wokół trzech wymiarów mobilności dotyczących *lepszego* uporządkowania przestrzeni proponowanego w *Strategii kosmicznej dla Europy*. Tym samym poprzez instrumenty europejskiej polityki kosmicznej stopniowo przejmowana będzie kontrola nad mobilnością operacyjną, lokalizacyjną i interakcyjną. Pozwoli to między innymi poprawić kontrolę granic UE, doprowadzi do rozproszenia na terytorium UE fizycznych struktur rządu, takich jak agencje unijne, usprawni mechanizmy planowania przestrzeni (poprzez system Copernicus i dyrektywę INSPIRE), wzmocni władzę nad finansowaniem infrastruktury europejskiej. Umocni także pozycję Komisji jako podmiotu pośredniczącego w negocjacjach i sporach z innymi podmiotami władzy, jak również wpłynie na pełniejszą legitymację UE jako podmiotu efektywnie przyczyniającego się do redukcji przestrzennych niedogodności poprzez powszechny dostęp do usług transportowych nowej generacji, takich jak autonomiczne auta elektryczne, czy telekomunikacyjnych poprzez deklarowe zapewnienie powszechnej łączności przy wykorzystaniu europejskich technologii satelitarnych.

Ponieważ europejska polityka kosmiczna jest obszarem względnie nowym, a jednocześnie stosunkowo niedostępnym badaczom nauk społecznych z ra-